

دایرةالمعارف بزرگ نو

• ایرج صبا^۱

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

مقالات را امضا کرده‌اند و نیز میزان سابقه و تجربه ناشر کتاب در انتشار کتاب‌هایی از این دست؛

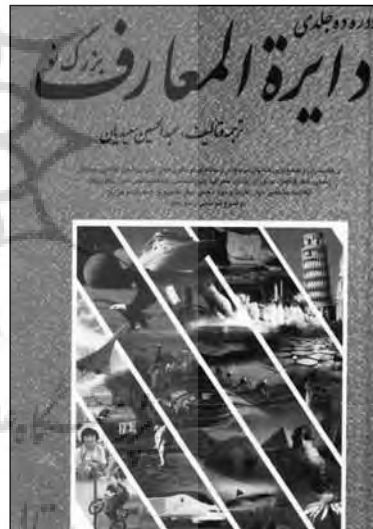
(ج) شیوة نگارش (با توجه به مخاطبان اینگونه آثار که غالباً افراد عادی می‌باشند)؛

(د) روش تنظیم مقالات که در بسیاری از موارد الفبایی است، لیکن با ارجاعات متقابل متعدد و یک نمایه همراه است.

چاپ دوم کتاب دایرةالمعارف با ترجمه و تألیف عبدالحسین سعیدیان در سال ۱۳۸۶ انتشار یافته است. در مقدمه تک‌صفحه‌ای چاپ دوم از زبان سعیدیان چنین می‌خوانیم: «دایرةالمعارف بزرگ نو کتابی است که پس از سال‌ها تلاش و کوشش با استفاده و برگرفته از بیش از هزار مرجع و ماخذ معتبر، در موضوعات بسیار متنوع و در زمینه‌های گوناگون در ده جلد در ۹۶۳۲ صفحه با چاپ و صحافی و کاغذ خوب و بهای بسیار مناسب، حاوی حدود چهل هزار شرح حال فراهم و تقدیم گشته، مجموعه‌ای است بس سودمند برای دانشگاهیان، معلمان، فرهنگیان، دانش‌پژوهان، دانش‌جویان، کتابخانه‌های عمومی و شخصی، مراکز مهم فرهنگی و علمی کشور، سازمان‌های عمومی از جمله هنرهای (هفت هنر) گیاهان، حشرات، خزندگان، پرندگان... و هزاران مطلب و موضوع خواندنی».

در نوشته حاضر، موارد متعددی از این کتاب بررسی شده است که برای پرهیز از اطالۀ کلام تنها به ارائه خلاصه‌ای از مشاهدات بسنده می‌شود.

– در ابتدای کتاب آماری از جمعیت کل دنیا و قاره‌های گوناگون مربوط به سال ۲۰۰۵ و سپس آمار جمعیت کشورهای مختلف و درآمد سرانه هریک ارائه شده است. این بخش از اطلاعات به‌طور منطقی باید در بخش الفبایی جمعیت و زیرمجموعه آن می‌آمد یا در پایان جلد دهم به‌صورت ضمیمه درج می‌شد. چنانچه خواننده پس از مراجعه به بخش الفبایی «جمعیت» در جلد سوم نیز ملاحظه می‌کند که تنها به توصیف دو مدخل با عنوان‌های «جمعیت ثابت» و «جمعیت‌شناسی» اکتفا شده است. اگر هدف نویسنده ارائه تعاریف مختلف از جمعیت بود، اطلاعات دیگری نیز مانند انفجار جمعیت^۲، پیش‌نگری جمعیت^۳

■ سعیدیان، عبدالحسین. دایرةالمعارف بزرگ نو. تهران: آرام. ۱۳۸۵. ۱۰ جلد. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۹۹۰-۱۶-۶

از انتشار جلد نخستین دایرةالمعارف نوین فارسی (دایرةالمعارف فارسی) که با نام زنده‌یاد غلامحسین مصاحب آذین گشته است، بیش از ۴۰ سال می‌گذرد. در طول سال‌های پیش و پس از انقلاب، جز کتاب فوق، دایرةالمعارف‌های موضوعی دیگری نظیر دانشنامه ایران و اسلام، دایرةالمعارف بزرگ اسلامی و ... با الگوپذیری و بهره‌گیری از تجربه ارزشمند کتاب مصاحب، برنامه‌ریزی، تدوین و انتشار یافته‌اند. در ارزیابی یک دایرةالمعارف عمومی معتبر، در منابع علمی همانند مرجع‌شناسی به مواردی اشاره شده است که اهم آن عبارت‌اند از:
الف) دامنه. دامنه دایرةالمعارف‌های عمومی عمدتاً با دو عامل سطح سنی و تأکید موضوعی مشخص می‌شود؛
ب) اعتبار (اعم از بررسی اسامی متخصصان و کارشناسانی که

در ابتدای کتاب، آماری از جمعیت کل دنیا و قاره‌های گوناگون مربوط به سال ۲۰۰۵ و سپس آمار جمعیت کشورهای مختلف و درآمد سرانه هریک ارائه شده است

و ... باید بررسی می‌شد.

- در بخش دوم ابتدای کتاب، ده صفحه رنگی همراه با تصاویر به موضوعاتی نظیر «فضا و زمان»، «موجودات زنده»، «بیولوژی و زیست‌شناسی انسان» و نظایر آن اختصاص یافته که اطلاعات بسیار کلی مربوط به هریک در آن صفحه آمده است. مطالبی از این دست را معمولاً در دایرةالمعارف‌هایی می‌یابیم (مانند جلد نخست بریتانیکا پروپدییا)^۲ که در آن، ساختار کلی دایرةالمعارف اصلی به صورت موضوعی می‌باشد و خواننده می‌تواند با توجه به آن ساختار، هریک از مباحث مورد نظر را به صورت موضوعی و تشریحی در متن اصلی کتاب جست‌وجو کند. بنابراین اختصاص ده صفحه به چنین مطالبی در دایرةالمعارف الفبایی موجود که هیچ‌گونه ارتباط موضوعی با متن ندارد، زاید به نظر می‌رسد.

- متن فارسی کتاب در بسیاری از موارد از نظر ویراستاری نادرست و مبهم، مغشوش و غیرمعارف تنظیم و ارائه شده است. ای کاش متن این کتاب ده جلدی پیش از چاپ، ویراستاری، بازخوانی و بازنویسی می‌شد. به نمونه‌ای از این قبیل لغزش‌ها در بخش «حفاظت محیط زیست و زیست محیط» در ابتدای کتاب توجه کنید: «... اگر مردم محلی با دریافت کمک‌های مادی از بیرون آمدن از زیر بدهی‌های سنگین، بر توجه به گیاهان و جانوران حفاظت شده افزوده می‌شود، چه با داشتن زندگی بهتر در حفاظت محیط زیست افزوده خواهد شد».

- برخی از مدخل‌های شرح حال افراد، فاقد اسم کوچک فرد است. مانند مدخل آتوبی^۵ که اسم کوچک رنه - جاست^۶ از آن حذف شده است.

- تلفظ و فرم نوشتاری بعضی از مدخل‌های لاتین اشتباه است. مثلاً «ابردین»^۷ که نام یکی از شهرهای اسکاتلند می‌باشد، در این کتاب به صورت «آباردین» درج شده است.

- بعضی از مدخل‌ها فاقد هرگونه وجهت و ضرورت ارائه در یک دایرةالمعارف عمومی است، مانند مدخل «آب بینی»، «آب پخش کن در اتومبیل»، «آجیل و تقویت قلب» و ...

- گاهی یک مدخل با دو عنوان مختلف و فقط در یک مکان الفبایی ذکر شده است، مانند مدخل «آب دادن فولاد بازپخت». در چنین مواردی استفاده از ارجاع «باز پخت فولاد آب دادن فولاد» امری ضروری می‌باشد که کتاب متأسفانه فاقد آن است.

- معادل انگلیسی بعضی از مدخل‌ها دارای غلط املائی و چاپی است. مانند مدخل «آب دادن فولاد» که معادل انگلیسی این اصطلاح چنین نوشته شده است: «TEMPERINGSTEEL».

- منابع استفاده‌شده در بعضی از مقالات غیرعلمی و غیردانشگاهی است. مانند منبع مدخل «آب‌درمانی برای بهبود افت فشار خون» که صرفاً یک خبرنامه می‌باشد یا منبع مدخل «آبیاری کوزه‌ای» که مجله^۸ دانشگر ذکر شده است.

- اطلاعات کتاب‌شناختی منابع مورد استفاده در تدوین مقالات غالباً ناقص است. به علاوه کتاب فاقد فهرست کامل از منابع مورد استفاده می‌باشد.

- معادل لاتین بسیاری از افراد خارجی که شرح حال آنها آمده، ذکر نشده است. مانند مدخل‌های «آبراهام»، «پیتر (هنری)» «آبراهام، کارل» و ...

- مطالب کتاب ناقص است و برخلاف ادعای نویسنده نمی‌تواند نیازهای اطلاعاتی و علمی دانشجویان، کارشناسان و دیگران را پاسخ‌گو باشد.

- درباره ملاک‌های گزینش مدخل‌ها و نیز سطح پوشش اطلاعاتی هریک از آنها توضیحی ارائه نشده است و به نظر می‌رسد که این اثر فاقد هرگونه ملاک گزینش مانند مخاطبان، زبان نوشتاری

اطلاعات کتاب‌شناختی منابع مورد استفاده در تدوین مقالات غالباً ناقص است. به علاوه کتاب فاقد فهرست کامل از منابع مورد استفاده می‌باشد

متن فارسی کتاب در بسیاری از موارد از نظر ویراستاری نادرست و مبهم، مغشوش و غیرمتعارف تنظیم و ارائه شده است

و ... در تدوین مقالات است.

می‌باشد.

اینک باید یادآوری کرد که:

۱. نویسنده بدون هدف، مطالبی را از منابع گوناگون ترجمه یا گردآوری کرده و در کنار یکدیگر قرار داده و عنوان دایرةالمعارف بر آن نهاده است.
۲. مطالب اغلب از منابع غیرعلمی و غیرمستند استخراج شده است.
۳. مطالب اغلب مدخل‌ها در سطح مطالب روزنامه و مطبوعات است.
۴. گردآورنده (گردآورندگان) حتی زحمت ویراستاری مطالب پراکنده گردآوری شده را به خود نداده‌اند.
۵. مخاطبان کتاب برخلاف ادعای نویسنده، هیچ‌کدام از گروه‌های ذکر شده در مقدمه کتاب نمی‌باشند، زیرا عناوین و محتوای مقالات به گونه‌ای انتخاب و تدوین شده‌اند که حتی دانش‌آموزان نیز نمی‌توانند از مطالب استفاده کنند.
۶. مقالات فاقد ارجاعات متقابل و در مواردی دارای ارجاعات کور است.
۷. در تنظیم مدخل‌ها هیچ روش ثابت، علمی و منطقی مشاهده نمی‌شود.
۸. همان‌گونه که ذکر شد، بخشی از اعتبار یک دایرةالمعارف معتبر در گرو نمایه‌ای است که برای آن طراحی و تدوین می‌شود. کتاب متأسفانه فاقد نمایه است.

پی‌نوشت‌ها:

1. Modern2@yahoo.com
2. Population Explosion
3. Population Projection
4. Propedia
5. Hauy
6. Rene – Just
7. Aberdeen

مجموعه حاضر در شکل ظاهراً الفبایی خود اطلاعات یک مدخل را به صورت پراکنده ارائه می‌دهد. مثلاً اصلاحات و ترکیبات مربوط به آب به‌طور پراکنده و کاملاً مجزا از یکدیگر ارائه می‌شود، به گونه‌ای که در لابلای مدخل‌های آب، مدخل‌های ناهمگون دیگری مانند «آب، مغز» «آبستر» مشاهده می‌شود.

پاره‌ای از مدخل‌های دارای ارجاع کور است. مثلاً در زیر واژه «آپولونیوس» با علامت «---» به واژه «آپولونیوس» ارجاع داده می‌شود، در حالی که در بخش الفبایی مورد نظر، این واژه و اطلاعات مربوط به آن دیده نمی‌شود.

عنوان بعضی از مدخل‌ها با مطالب ارائه شده در آن مدخل بی‌ارتباط است، مثلاً در زیر مدخل «آتش‌نشانی - سازمان» اطلاعات غالباً درباره آتش‌سوزی و شیوه‌های آتش‌نشانی است. متن برخی از مقالات روایت‌گونه است، مانند مدخل «آتشفشان‌ها». به این جمله از متن مقاله توجه کنید: «مشاهده اتم از فوران آتشفشان‌ها از نزدیکترین فاصله ممکن در یک سوم سده‌ای که گذشته است و ... به من امکان فعال را در آتشفشان‌ها به عهده دارد...». گوینده این عبارت مشخص نیست و بعلاوه جمله از لحاظ ویرایش بسیار اشکال دارد.

نام بعضی از پیمان‌ها به‌صورت نادرست انتخاب شده و در محل الفبایی آمده است. برای نمونه می‌توان از «پیمان آتلانتیک شمالی» نام برد که در این کتاب واژه «آتلانتیک» برای این مدخل انتخاب شده است.

در پایان بعضی از مقالات، مانند مدخل «آتناپا»، «اتم‌سفر زمین» و ... شماره‌هایی درج شده، در حالی که برای این ارقام توضیحی ارائه نشده است.

برخی از مدخل‌های مهم از متن مقالات حذف شده است مانند «اتم» «تللو» و ...

محتوای مقالات از نظر کمی یکدست نیست. برخی از مقالات مانند مدخل «آخرت‌شناسی» دو سطر و بعضی دیگر مانند مدخل «آخوندک»، که از نظر علمی چندان هم مهم نیست، دو صفحه